

کلاس درس

محیط پرورش تفکر

راهبردهای پرورش تفکر منطقی، انتقادی و خلاق

تألیف:

بلال (رضا) خالقیان

سرشناسنامه:	: خالقیان، بلال
عنوان و نام پدیدآور:	: کلاس درس، محیط پرورش تفکر؛ راهبردهای پرورش تفکر منطقی، انتقادی و خلاق
مشخصات ظاهری:	: ۲۳۶ ص.؛ مصور، جدول، نمودار
شابک:	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۵-۱۴۶-۹
قیمت:	: ۱۴۰۰۰ تومان
وضعیت فهرست‌نویسی:	: الهادی مختصر
یادداشت:	: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opacc.nli.ir قابل دسترسی است
یادداشت:	: کتابخانه: ص. ۲۳۱-۲۳۶، همچنین به صورت زیر نویسی

۱۳۸۱/۳/۸
۹۶، ۲، ۳

کلاس درس - محیط پرورش تفکر

نویسنده: بلال خالقیان

وب‌استار: مریم خالقیان

چاپ اول: ۱۳۹۴

شمارگان: ۵ نسخه

لیتوگرافی: طهرانی

چاپ و صحافی: طهرانی

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۵-۱۴۶-۹

دفتر مرکزی و پخش: خ انقلاب، خ فخر رازی، بن بست نیک پور، بلوک ۵، طبقه اول

تلفن: ۰۳۶-۶۶۴۱۰۰۳۶-۶۶۹۵۲۲۰۰-۶۶۹۵۲۱۹۹

پخش موسسه گسترش: ۱۳۱-۷۷۳۵۰۲۴۲

Email: nashr_mohajer@yahoo.com / www.nashremohajer.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۳
فصل اول - اهمیت و ضرورت.....	۱۷
مقدمه.....	۱۹
الف - جایگاه تفکر از دیدگاه قرآن کریم و اسلام.....	۲۲
ب - جایگاه تفکر از دیدگاه خردمندان و متفکران مسلمان.....	۲۷
ج - جایگاه تفکر از دیدگاه فیلسوفان و صاحب نظران تعلیم و تربیت.....	۳۱
دیدگاه و نظرات سقراط.....	۳۲
دیدگاه افلاطون.....	۳۳
دیدگاه ارسطو.....	۳۵
دیدگاه دکارت.....	۳۶
دیدگاه بیکن.....	۳۷
دیدگاه اسپینوزا.....	۳۹
دیدگاه دیویی.....	۳۹
دیدگاه لیپمن.....	۴۱
د - جایگاه تفکر از دیدگاه برخی از روانشناسان.....	۴۱
دیدگاه پیازره.....	۴۱
دیدگاه برونر.....	۴۲
دیدگاه راجرز.....	۴۳
دیدگاه مزلو.....	۴۴

۴۵..... دیدگاه ویگوتسکی

۴۵..... متفکران استثنایی در تاریخ اندیشه

۴۶..... سقراط

۴۷..... کپرنیک

۴۷..... برونو

۴۸..... گالیله

۴۹..... اسپینوزا

۵۰..... یوعل سینا

۵۰..... ملا صدرا (حکایت‌ها)

۵۲..... پرسش‌هایی برای تمرین تحقیق و بازنگری

۵۳..... فصل دوم- تعریف و طبقه‌بندی

۵۵..... مقدمه

۵۶..... تعریف فکر و تفکر

۶۰..... تفکر اثربخش، کارا و سودمند

۶۱..... طبقه‌بندی انواع تفکر و ابعاد آن

۶۲..... الف - از دیدگاه اسلام

۶۵..... ب - از دیدگاه مولانا

۶۶..... ج - انواع تفکر از نظر پاسخ به هر پرسش

۶۸..... د- انواع تفکر از نظر تعداد افراد

۶۹..... هـ- انواع تفکر از نظر محتوا، روش و هدف

۷۰..... و - سایر انواع تفکر

۷۴..... پرسش‌هایی برای تفکر، تحقیق و بازنگری

۷۵..... فصل سوم- سفسطه، مغالطه و دلیل تراشی

۷۷	مقدمه
۷۸	خطای ذهن
۷۹	سفسطه و تاریخ آن
۸۰	قیاس
۸۱	قضیه
۸۳	انواع و اهداف قیاس
۸۳	برهان
۸۴	جدل
۸۴	خطابه
۸۴	شعر
۸۴	سفسطه یا مغالطه
۸۵	نتایج شناخت سفسطه
۸۶	عوامل مؤثر در سفسطه
۸۸	انواع روشهای سفسطه
۹۳	پرسشهایی برای تفکر، تحقیق و بازنگری
۹۵	فصل چهارم - تفکر منطقی
۹۷	مقدمه
۹۷	تعریف منطق
۹۸	موضوع منطق
۹۹	رابطه قیاس و فکر
۹۹	تعریف تفکر منطقی
۱۰۰	مراحل تفکر منطقی
۱۰۴	ابعاد تفکر منطقی

۱۰۵.....	ملزومات و مفروضات تفکر منطقی.....
۱۰۶.....	مهارت‌های تفکر منطقی.....
۱۰۸.....	پرورش تفکر منطقی.....
۱۱۱.....	پرسش‌هایی برای تفکر، تحقیق و بازنگری.....
۱۱۳.....	فصل پنجم- تفکر انتقادی

۱۱۵.....	مقدمه.....
۱۱۶.....	اهمیت و ضرورت.....
۱۱۷.....	پیشینه و سبب تفکر انتقادی و رابطه آن با تفکر منطقی.....
۱۱۸.....	تعریف تفکر انتقادی.....
۱۲۲.....	عناصر و مهارت‌های تفکر انتقادی.....
۱۲۳.....	الف - ویژگی‌های کلی.....
۱۲۴.....	ب - عناصر یا توانایی‌های ویژه.....
۱۲۵.....	عناصر عاطفی تفکر انتقادی.....
۱۲۶.....	مهارت‌ها و توانایی‌های عملی تفکر انتقادی.....
۱۲۷.....	پرورش تفکر انتقادی.....
۱۳۰.....	الف - تعریف و شفاف‌سازی مسأله، شامل.....
۱۳۱.....	ب - قضاوت درباره‌ی اطلاعات مربوط به مسائل شامل.....
۱۳۱.....	ج - حل مسأله یا استخراج نتایج، شامل.....
۱۳۴.....	پرسش‌هایی برای تفکر، تحقیق و بازنگری.....

۱۳۵.....	فصل ششم- تفکر خلاق
۱۳۷.....	مقدمه.....
۱۳۸.....	پیشینه تفکر خلاق.....

۱۴۰	اهمیت و ضرورت
۱۴۲	تعریف خلاقیت و آفرینندگی
۱۴۹	انواع خلاقیت
۱۵۱	درجات یا سطوح خلاقیت
۱۵۲	مقایسه خلاقیت و نوآوری
۱۵۲	تفکر خلاق
۱۵۴	نشانه‌ها و ویژگی‌های تفکر خلاق
۱۵۵	عوامل و عناصر مؤثر در تفکر خلاق
۱۵۵	الف - عوامل و عناصر مرتبط به شخصیت (شخصیتی)
۱۵۶	ب - عوامل و عناصر مرتبط به شناخت (شناختی)
۱۵۷	ج - عوامل و عناصر مربوط به عوامل (عاطفی)
۱۵۹	ویژگی‌های افراد خلاق
۱۶۴	موانع و عوامل بازدارنده خلاقیت
۱۶۴	موانع فردی، که خود شامل موانع زیر می‌باشد:
۱۶۵	موانع محیطی یا بیرونی عبارتند از:
۱۶۶	پرورش تفکر خلاق
۱۷۰	پرسش‌هایی برای تفکر، تحقیق و بازنگری
۱۷۱	فصل هفتم - مفاهیم مرتبط با تفکر
۱۷۳	مقدمه
۱۷۴	رابطه تفکر و یادگیری
۱۷۵	رابطه تفکر و تدریس
۱۷۵	رابطه تفکر و ذهن
۱۷۷	رابطه تفکر و هوش

۱۷۸	رابطه تفکر و انگیزه
۱۸۰	رابطه تفکر و کنجکاوی
۱۸۱	رابطه تفکر و علم و دانش
۱۸۳	رابطه تفکر و فلسفه
۱۸۴	رابطه تفکر و منطق
۱۸۵	رابطه تفکر و تعلیم و تربیت
۱۸۷	رابطه تفکر و حل مسأله
۱۸۸	رابطه تفکر و تفکر فرد (فراشناخت)
۱۹۲	پرسش‌های برای تدریس، تحقیق و بازنگری
۱۹۳	فصل هشتم - پرسش تفکر در کلاس درس
۱۹۵	مقدمه
۱۹۷	جایگاه و اهمیت تفکر در کلاس درس
۲۰۱	امکان ایجاد محیط اندیشیدن با شرایط موجود
۲۰۶	برخی از عوامل مهم و مؤثر در ایجاد فضای اندیشیدن
۲۰۶	معلم (مدیر یادگیری و تفکر)
۲۰۹	محیط یادگیری (فضای کلاس درس)
۲۱۳	نقش فرهنگ در ایجاد فضای اندیشیدن
۲۱۴	تعریف فرهنگ
۲۱۴	کارکردها، نتایج و فواید فرهنگ
۲۱۵	وظایف و مسئولیت‌های معلمان و فرهنگیان در زمینه فرهنگ
۲۱۵	فرهنگ سازمانی و تفکر
۲۱۷	فرهنگ‌ها و فرهنگ بوفالوها
۲۱۸	دانش‌آموزان و دانشجویان

- ۲۲۰..... سبک های تفکر
- ۲۲۰..... سبک تفکر قانون گذارانه
- ۲۲۱..... سبک تفکر اجرایی
- ۲۲۱..... سبک تفکر قضایی
- ۲۲۲..... راهبردها و روشهای بهبود و توسعه اندیشیدن
- ۲۲۳..... الف - ایجاد تعادل میان محتوا و فرایند یاددهی - یادگیری
- ۲۲۳..... ب - ایجاد حداا میان سخنرانی و کنش متقابل
- ۲۲۳..... ج - استفاد، از بحث و بحث گروهی در کلاس درس
- ۲۲۳..... د - طراحی تکالیف، نوشتاری اثر بخش
- ۲۲۴..... هـ - بررسی و ارزیابی تکالیف نوشتاری
- ۲۲۴..... الف - راهبردهای شکلی
- ۲۲۵..... ب - راهبردهای محتوایی
- ۲۲۸..... پرسشهایی برای تفکر، تحقیق و بازنگری
- ۲۲۹..... فهرست منابع
- ۲۲۹..... الف - منابع فارسی
- ۲۳۳..... ب - منابع انگلیسی

پیشگفتار

کلاس درس، مدرسه، دانشگاه و به طور کلی نظام آموزش و پرورش طبق آراء صاحب نظران و همچنین طبق نتایج و یافته های پژوهشی از ارکان اساسی رشد، پیشرفت و توسعه همه جانبه (علمی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ...) می باشد؛ اما سؤالی که مطرح است این است که این نظام چگونه باید باشد؟ چه فعالیت هایی باید انجام دهد؟ این فعالیت ها چگونه باید انجام شوند؟ تا هدف های مورد نظر تحقق یابند.

از یک سو با نگاهی به وضع گذشته و روال معمول و رایج در مدارس و دانشگاه ها به نظر می رسد که وضعیت موجود فضای برای آموختن (آموزش دادن)، یاد دادن و ارائه و انتقال اطلاعات و معلومات از سوی معلمان و استاد به دانش آموزان و دانشجویان می باشد. و در این زمینه مقالات و کتاب ها نوشته و مایش ها و کنگره ها برگزار شده است.

از سوی دیگر در طول تاریخ تعلیم و تربیت همواره صاحب نظران معدودی بوده اند که آموزش و پرورش رایج و معمول زمان خود را به چالش کشیده و نکات اساسی و مهمی را مطرح کرده اند؛ که نظرات آنان مورد بی توجهی یا کم توجهی و در برخی موارد مورد بی مهری قرار گرفته اند. (مانند: سقراط، ملاصدرا، ابوالحسن علی بن سینا، پستالوزی، روسو، گاللیله و ...) یکی از نکات اساسی که همواره مورد توجه صاحب نظران تعلیم و تربیت بوده، این است که آموزش دادن، یاد دادن و بیان معلومات، یافته ها و روش های دیگران نه تنها آموزش و پرورش به معنای واقعی نیست، بلکه اصولاً برای این روش اهمیت و ارزشی قائل نیستند، زیرا با بکار بردن این روش امکان تحقق هدف های مورد نظر و رشد و توسعه همه جانبه و به ویژه پرورش، رشد و تعالی انسان امکان پذیر نمی باشد.

علت اصلی این امر از آنجا ناشی می شود که روش «یاد دادن» و «انتقال» اطلاعات و اندیشه های دیگران و همچنین یادآوری و بازشناسی این مطالب در زمان ارزشیابی و امتحان و به عبارت ساده تر حفظ کردن معلومات موجود و سپس بازگرداندن و

فراخواندن آن‌ها از حافظه و به یاد آوردن و بیان کردن یا نوشتن آن‌ها بر روی برگه‌های امتحانی و بکار نبردن اندیشه و تفکر و عدم درک و فهم و عدم توانایی تجزیه و تحلیل، ترکیب و ارزشیابی مطالب امری سطحی بوده و این به معنای آموزش و پرورش واقعی و راستین محسوب نمی‌شود.

شاید بر همین اساس بوده که معلم بزرگ، زنده‌یاد دکتر علی شریعتی عبارت پرمغز و محتوای زیر را بیان کرده است:

«ایشان معلمی هستم که اندیشیدن را به من بیاموزد، نه اندیشه‌ها را.»

لذا آموزش و پرورش واقعی و راستین با تفکر و اندیشیدن سروکار دارد، نه با آموزش دادن اندیشه‌ها و نظرات دیگران. البته باید یادآور شد که دانستن اندیشه‌های دانشمندان و صاحب‌نظران لازم نیست ولی هرگز کافی نیست. به عبارت دیگر این‌که بگویی صاحب‌نظران چه گفته‌اند خوب است، ولی باید پرسید تو چه می‌گویی؟ یا چه حرفی و نظری برای گفتن داری؟ دانستن نظر و رأی در صورتی امکان‌پذیر است که فرد اهل تفکر و اندیشیدن باشد.

برای نشان دادن اهمیت این امر لازم است از مثنوی معنوی مولانا نیز بهره گرفت. وی در اهمیت تفکر و اندیشیدن این چنین سروده است:

ای برادر تو همه اندیشه‌ای ما بقی ترا استخوان و ریشه‌ای
گر گل بود اندیشه‌ات تو گلشنی و بود اندیشه‌ات خار تو هیمة گلخنی
البته برای حفظ امانت و دقت باید گفت در برخی از نسخه‌ها این چنین آمده است:
ای برادر تو همان اندیشه - ما بقی تو استخوان و ریشه، گر گلست اندیشه تو گلشنی - و
بود خاری تو هیمة گلخنی. به هر حال با توجه به این رویکرد که تعلیم و تربیت دارای
قلمرو وسیعی می‌باشد و هر کسی که به نحوی با رشد، پیشرفت، پرورش و تعالی انسان
در ابعاد مختلف، اعم از شعر و ادبیات، هنر، عرفان، فلسفه و... سروکار دارد را می‌توان در
زمره مربیان، اندیشمندان و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت قرار داد، می‌توان از مثنوی
معنوی بهره‌های فراوان برد. از جمله دو بیت فوق‌الذکر که در اینجا مولانا از جهت
محبت، دوستداری و علاقه به تربیت، رشد، تعالی و رستگاری انسان او را بلفظ «برادر»

مورد خطاب قرار داده و همه وجود اساسی انسان را در «اندیشه و تفکر» خلاصه می‌کند و بقیه را جز استخوان و ریشه چیز دیگری نمی‌داند.

برای تأکید بیشتر در این باره باید از «دکارت» که او را به عنوان پدر فلسفه نو می‌شناسند نیز یاد کرد و جمله معروف او را برای اثبات اهمیت بحث مورد نظر یادآوری کرد؛ آن‌جا که می‌گوید: «می‌اندیشم، پس هستم». دکارت نیز در بحث فلسفی خود بر اندیشیدن و تفکر تأکید دارد و وجود انسان را از طریق اندیشیدن ثابت می‌کند.

با توجه به نکات فوق و دیدگاه‌های متعدد که در فصل اول درباره‌ی آن بحث می‌شود، باید دانست که کارکرد اصلی آموزش و پرورش در مدرسه، دانشگاه و کلاس درس ایجاد زمینه و فضای مناسب برای اندیشیدن می‌باشد و هدف غایی آن پرورش انسان‌های متفکر و اندیشمند می‌باشد. در پرورش افرادی که در بهترین شرایط و برای بدست آوردن نمره و مدرک تحصیلی حفظ کردن یافته‌ها، معلومات و اندیشه‌های دیگران را هم و غم خود می‌کنند. به همین جهت در این نوشتار درصدد بحث و بررسی جایگاه و ارزش تفکر و اندیشیدن، به‌ویژه در آموزش و پرورش هستیم، و اثبات این نظر که کلاس درس می‌بایست بستر و فضای لازم و مناسب برای رشد و پرورش مهارت تفکر و اندیشیدن دانش‌آموزان و دانشجویان باشد.

کتاب حاضر در برگرفته هشت فصل با عناوین: اهمیت و ضرورت پرداختن به موضوع مورد بحث یعنی تفکر و اندیشیدن از دیدگاه‌های مختلف، تعریف و طبقه‌بندی تفکر، سفسطه، مغالطه و دلیل‌تراشی، تفکر منطقی، تفکر انتقادی، تفکر خلاق، مفاهیم مرتبط با تفکر و پرورش تفکر در کلاس درس می‌باشد و هر فصل دارای اهدافی برای ورود به بحث، سپس توضیح، تعریف، تفسیر، تجزیه و تحلیل موضوعات و در نهایت پرسش‌هایی برای تفکر، تحقیق و بازنگری می‌باشد.

از سوی دیگر با توجه به تغییر رویکرد نظام آموزش و پرورش از حفظ و به ذهن سپردن مطالب و موضوعات درسی توسط دانش‌آموزان به تحقیق، پژوهش و تفکر و اختصاص دادن برنامه‌های درسی ویژه‌ای برای این منظور، امید است که این نوشتار گامی هر چند کوچک در راستای پرورش دانش‌آموزان و دانشجویان رشته‌های مرتبط با

تعلیم و تربیت در زمینه ایجاد شرایط مناسب در کلاس درس برای تفکر و اندیشیدن باشد.

در پایان یادآوری می‌شود که کتاب حاضر بدون اشکال نبوده و مؤلف سپاسگزار ارائه‌دهندگان پیشنهادات اصلاحی خواهد بود.

بلال (رضا) خالقیان

مدرس دانشگاه فرهنگیان

www.ketab.ir

